

УДК 37.091.018.32:37.018.01

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.8>

Ольга МОРОЗ

аспірантка ОНП «Соціальна робота», Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02000

ORCID: 0009-0009-2413-5843

Бібліографічний опис статті: Мороз, О. (2024). Створення у малих групових будинках умов, наближених до сімейних. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 52–58, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.8>

СТВОРЕННЯ У МАЛИХ ГРУПОВИХ БУДИНКАХ УМОВ, НАБЛИЖЕНИХ ДО СІМЕЙНИХ

У статті розкрито причини створення малих групових будинків у процесі реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, незважаючи на пріоритет сімейних форм виховання; визначено ознаки впровадження у них послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, на основі зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку малих групових будинків у Болгарії та Польщі.

Актуальність дослідження обумовлена впровадженням реформи інституційного догляду та виховання дітей в Україні, яка передбачає реалізацію права кожної дитини на виховання в сім'ї. Мета статті: на основі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду функціонування малих групових будинків визначити ознаки створення у них умов, наближених до сімейних. На основі аналізу нормативно-правових документів, статистичних даних, наукових публікацій та описаного практичного досвіду функціонування малих групових будинків розкрито ознаки умов, наближених до сімейних, та визначено ризики появи інституційної культури в закладах з малою кількістю дітей та обладнаних як звичайний житловий будинок. Проведений аналіз функціонування малих групових будинків у Болгарії засвідчив, що поділ дітей на малі групи та створення сімейних умов проживання є недостатнім, щоб уникнути ознак інституційної культури. Польський та досвід функціонування першого малого групового будинку «Мій дім» у Дніпропетровській області довів, що створення сімейної атмосфери залежить від застосування методики роботи з дітьми, забезпечення індивідуальних потреб дитини, посилення її потенціалу, встановлення довірливих стосунків між дитиною та вихователем, який відповідає за роботу з нею; збереження родинних стосунків дитини, впровадження дитячого самоврядування, наявних зрозумілих для дітей правил організації життя будинку, забезпечення їх участі у прийнятті рішень щодо їх життя, особливої культури спілкування між дітьми та персоналом, сформованих традицій та цінностей, організації побуту як в сім'ї.

Ключові слова: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, малий груповий будинок, послуга догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних.

Olha MOROZ

PhD student, 231 Social work of the Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0009-0009-2413-5843

To cite this article: Moroz, O. (2024). Stvorennia u malykh hrupovykh budynkakh umov, nablyzhenykh do simeinykh [Creating family-like conditions in small group homes]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 52–58, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.8>

CREATING FAMILY-LIKE CONDITIONS IN SMALL GROUP HOMES

The article reveals the reasons for the creation of small group homes in the process of reforming the system of institutional care and upbringing of children, despite the priority of family forms of upbringing; the signs of introduction of child care and upbringing services in them in conditions close to family ones are identified on the basis of foreign and domestic experience of development of small group homes in Bulgaria and Poland.

The relevance of the study is due to the implementation of the reform of institutional care and upbringing of children in Ukraine, which provides for the realisation of the right of every child to be brought up in a family. The purpose of the article is to identify, based on the analysis of domestic and foreign experience of small group homes, the signs of creating family-like conditions in them. Based on the analysis of regulatory documents, statistical data, scientific publications and the described practical experience of small group homes, the author reveals the signs of conditions

close to family-like conditions and identifies the risks of the emergence of institutional culture in institutions with a small number of children and equipped as a regular residential building. The analysis of the functioning of small group homes in Bulgaria showed that dividing children into small groups and creating family-like living conditions is not enough to avoid signs of institutional culture. The Polish experience and the experience of the first small group home "My Home" in the Dnipro region have shown that creating a family atmosphere depends on the use of methods of work with children, meeting the individual needs of the child, strengthening his or her potential, establishing trusting relationships between the child and the educator responsible for working with him or her; preserving the child's family relationships, introducing children's self-government, having rules for organising the life of the home that are understandable to children, ensuring their participation in decision-making on their own, a special culture of communication between children and staff, established traditions and values, and the organisation of everyday life as a family.

Key words: *a children orphans, a children deprived of parental care, a small group home, caring children in family-like environment service.*

Актуальність проблеми. З 2017 року в Україні впроваджується реформа інституційного догляду та виховання дітей, спрямована на забезпечення права кожної дитини зростати в сімейному середовищі. Україна, як і більшість країн, які проходили шлях деінституціалізації, стала перед викликом забезпечити влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на усиновлення та в сімейні форми виховання (опіка, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу). Проте процедура влаштування дітей в сім'ї громадян передбачає, що вони до встановлення контакту з дитиною знайомляться з інформацією про дітей з єдиного електронного банку даних. Ця процедура дає можливість кандидатам в усиновлювачі, прийомні батьки, батьки-вихователі та опікуни відмовитися від встановлення контакту з дитиною, яка не підходить їм з будь-яких причин. Це призводить до того, що діти з інвалідністю, з порушенням поведінки, старшого віку – мають дуже низькі шанси потрапити в сімейні форми виховання. Важко також влаштувати в сім'ю дітей з великих сімейних груп, тобто трьох і більше рідних братів і сестер зазвичай готові взяти лише дитячі будинки сімейного типу (відповідно до законодавства рідні брати та сестри влаштовуються в сім'ю разом). У наслідок цього є частка дітей, які потребуватимуть можливості проживати поза сімейним оточенням.

Наукові дослідження доводять, що інституційна форма догляду негативно впливає на розвиток дітей, їхню соціалізацію та інтеграцію в суспільство. У зв'язку з цим, нова форма стаціонарного проживання дітей має уникати ознак інституційного догляду. Такою формою можуть бути малі групові будинки, що надають соціальну послугу догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних.

Незважаючи на нормативно-правову базу, яка регламентує створення таких закладів соціального захисту, залишаються ризики, що персонал, який не пройшов спеціальну підготовку, може застосовувати деякі підходи у вихованні дітей, що набуватимуть ознак інституційного догляду. Отже, робота малих групових будинків та надання послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, потребує подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання впливу інтернатних закладів на своїх вихованців вивчали О. Балакірева, Н. Дудар, Л. Бережна, Р. Білик, Н. Гордієнко, Л. Єрміна, Л. Канішевська, Ю. Кіптілая. Міжнародну практику реформування інтернатних закладів аналізувала й узагальнювала А. Машкаринець-Бутко. Питання впровадження деінституціалізації в Україні на рівні територіальної громади досліджували Г. Слезанська, Н. Горішна, А. Заблоцький, Є. Костишин, Л. Дума; соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вивчала С. Роєнко, Ж. Петрочко, З. Кияниця; влаштування дітей в альтернативні форми виховання – Л. Токарчук, Л. Зілковська, В. Кройтор. Спроби обґрунтувати особливості догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, як інноваційного механізму деінституціалізації здійснено О. Роговською, М. Гонтар, С. Новіковою. Ю. Підвальна вивчала соціальну допомогу дітям-сиротам в умовах війни, і зазначила, що необхідно забезпечити соціальні та правові гарантії для сиріт, створити умови для їх нормального розвитку та інтеграції в суспільство, забезпечити доступ до якісної освіти, медичних та соціальних послуг. О. Суліменко розглядаючи питання забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальними послугами

гами на рівні територіальної громади, відмітила, що під час надання соціальних послуг пріоритетними є модернізація цих послуг, розроблення індивідуальних соціальних послуг, які б відповідали потребам дитини. Питання становлення малих групових будинків як закладів соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на прикладі досвіду Черкаської області, опрацьовували В. Поліщук та О. Чічель, які порівняли малий груповий будинок з сімейними формами виховання та інтернатними закладами, виокремили основні характеристики такого закладу.

Мета статті: на основі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду функціонування малих групових будинків визначити у таких закладах ознаки догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних.

Для досягнення мети статті використано ряд методів: вивчення та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду, аналіз нормативних документів щодо створення та функціонування малих групових будинків, надання соціальної послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних.

Виклад основного матеріалу. У Болгарії реформа деінституціалізації впроваджується з 2000-х років – і на сьогодні в 4 закладах інституційного догляду перебуває всього 220 дітей. Це діти, які мають інвалідність і потребують спеціального догляду. 27 вересня 2022 року відбувся вебінар з презентації доповіді «Деінституціалізація та життя громади в Болгарії – тривимірний ілюзія». У звіті міститься інформація про те, як групові будинки стали переважаючою моделлю в болгарському процесі реформування і чому ці будинки суперечать праву людей з обмеженими можливостями жити самотійно та бути включеними в громаду. Один із головних висновків, який був зроблений полягає в тому, що дві основні характеристики залишаються незмінними у групових будинках порівняно зі старою системою великих установ: наявність інституційної культури, заснованої на контролі та обмеженнях з боку персоналу; відсутність вибору та самотійних рішень у людей, які до них влаштовані.

У цьому ж контексті цікаво розглянути досвід Польщі, яка так само в процесі реформи розвивала малі групові будинки як альтернативу великим інтернатним закладам та інсти-

туційному догляду для дітей, яких неможливо швидко влаштувати в сім'ї. Реформування закладів передбачало не лише зменшення кількості вихованців, а й зміну підходів щодо їх функціонування. Зокрема, кожні 6 місяців мала переглядатися форма влаштування дитини для забезпечення її права виховуватись у сім'ї. Тепер недостатньо було просто доглядати та виховувати дітей – заклади отримали нову функцію щодо роботи з сім'ями дітей для забезпечення їхньої реінтеграції, або з сім'ями кандидатів у прийомні батьки для влаштування дітей у сімейні форми виховання.

На кінець 2022 року в Польщі біля 17 000 дітей перебували в закладах, які тією чи іншою мірою забезпечують їхню соціалізацію та готують до самотійного життя. Малі групові будинки через впровадження нових підходів у роботі з дітьми виконують функції з адаптації дитини до нових умов життя в будинку, громаді та навчальному закладі; через задоволення емоційних потреб дитини компенсують відсутність сімейного оточення, терапують порушення психосоціального розвитку, зменшують вплив травматичного досвіду (Kolankiewicz, 2006, 53).

Якщо взяти до уваги, що однією із важливих потреб дитини є формування прив'язаності та довірливих стосунків з дорослим, то це і є основна характеристика, яка відрізняє нову модель малих групових будинків від інтернатних закладів. Саме підхід, орієнтований на впровадження ознак догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, застосувала у своїй практиці благодійна організація «Надія і житло для дітей», яка спільно з органами влади створювала перший малий груповий будинок в Дніпропетровській області «Мій дім».

Для реалізації зазначеного вище підходу за вихователем у малому груповому будинку закріплюється 2-3 дитини, з якими він займається індивідуально, вивчає їхні потреби та сильні сторони, працює над тим, щоб задовільнити потреби дитини, опираючись на її потенціал. Таким чином, у дитини з'являється важливий, особистісно значущий дорослий, який мотивує дитину до розвитку, самореалізації. Така взаємодія дитини і дорослого засвідчила свою ефективність, оскільки наявність одного дорослого, з яким у дитини налагодився емоційний зв'язок та який всіляко сприяє задоволенню

індивідуальних потреб дитини, дозволяє значно знизити рівень її депривації.

На жаль, якщо проаналізувати Примірне положення про малий груповий будинок та Державний стандарт соціальної послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, то побачимо, що питання взаємодії працівників закладу та дітей ніяк не висвітлено в цих документах. Натомість, у них добре описані побутові умови проживання.

Для реалізації основних цілей і завдань процесу догляду та виховання дітей в малому груповому будинку важливо дотримуватись наступних принципів:

- благополуччя дитини як основа всіх рішень та дій стосовно неї;
- повага до прав дитини;
- правильне визначення потреб дитини у догляді та освіті;
- індивідуальний підхід у задоволенні потреб дитини;
- принцип компенсації наслідків негативного досвіду, порушень у розвитку;
- повага до батьківських прав, передбачених сімейним законодавством, і зокрема права доступу до дитини;
- необхідність заходів, спрямованих на підтримку зв'язку дитини з її сім'єю, та створення умов для повернення дитини в сім'ю.

Тобто вихователь працює не лише з дитиною, а й з її сім'єю та оточенням. Відтак, забезпечуються потреба дитини у приналежності та її право на спілкування з родичами. Часто саме ця робота, підтримка контактів з дитиною стимулює батьків до позитивних змін у своїй життєвій ситуації.

Функціонування малого групового будинку передбачає цілодобову взаємодію між дітьми та працівниками. Це потребує забезпечення єдиних підходів у роботі, впровадження правил внутрішнього розпорядку закладу та методичних рекомендації щодо роботи з вихованцями.

Для кожної дитини призначається вихователь, який проводить оцінку її потреб та розробляє індивідуальний план роботи. Обидва документи передбачають активну участь дитини, залучення інших працівників закладу та педагогів, а також членів сім'ї дитини. План враховує поточну сімейну ситуацію дитини та наслідки соціально-терапевтичної роботи з батьками. Важливою частиною плану є визначення май-

бутнього дитини (повернення в сім'ю, підготовка до самостійного життя, влаштування в прийомну або опікунську сім'ю).

Особливою складовою у роботі малих групових будинків є дитяче самоврядування: діти долучені до всіх рішень, що стосуються їхнього життя та функціонування малих групових будинків. Вони можуть формувати та подавати керівництву свої пропозиції щодо покращення роботи закладу.

У досвіді функціонування малого групового будинку «Мій дім» обов'язковим елементом виховання дітей стало запровадження дитячих громад. Це щотижневі зустрічі всіх працівників закладу та дітей, на яких відбувається спільне планування життя будинку та аналіз попереднього періоду. Діти мають можливість планувати своє меню, розважальні заходи, режим дня, закупівлю продуктів та речей, відпочинок тощо. Разом з тим на громадах обов'язково відзначають та хвалять дітей, які на минулому тижні мали певні успіхи, проявили свою дисциплінованість, креативність тощо. При цьому на громадах забороняється розповідати про невдачі дітей та сварити або карати їх. Це дає можливість акцентувати увагу всіх на сильних сторонах дітей.

Дисциплінуванням дитини має право займатись лише основний визначений вихователь, за яким закріплена дитина. Це ще одна ознака догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних (встановлювати правила для дитини та дисциплінувати її мають право лише батьки). У малих групових будинках, де створюються умови, наближені до сімейних, діти дотримуються правил, які прийняли самі спільно з вихователями, будь-які невдачі дитини та порушення правил обговорюються з її вихователем віч-на-віч. Це дозволяє дитині усвідомити свій вчинок, а не займати захисну позицію в присутності інших дітей та вихователів.

До ознак догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, варто також згадати: залучення дітей до ведення домашнього господарства (приготування їжі, прибирання, прання, облаштування будинку та подвір'я); наявність власного простору та можливість протягом дня знаходитись у кімнаті; відсутність єдиного режиму для всіх дітей (відхід до сну та підйом регулюються потребами дитини

та режимом роботи її закладів освіти; тобто хтось з дітей може просинатись пізніше, хтось раніше); можливість перекусити протягом дня (постійний відкритий доступ до їжі та холодильника); можливість обирати та купувати власні речі; можливість приводити до себе друзів, заводити домашніх улюбленців тощо.

Отже, для розвитку якісної соціальної послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, важливо насамперед визначити антиподи ознак інституційного догляду. Якщо за основу взяти риси та ознаки типової інституційної культури (знеособлення, жорсткість режиму та діючих правил, відсутність індивідуального підходу, соціальне дистанціювання, залежність від персоналу, брак підзвітності), то *ознаками догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, є:*

- індивідуальний підхід до роботи з дитиною (визначення та задоволення індивідуальних потреб щодо здоров'я, навчання та досягнень, емоційного розвитку, сімейних та соціальних стосунків, самоусвідомлення та самопрезентації, самообслуговування; посилення сильних сторін дитини);

- забезпечення підтримки наявної прив'язаності з батьками або формування замісної прив'язаності з основним (ключовим вихователем), а для цього має бути організована майже щоденна спільна діяльність вихователя та дитини один на один, а також цілодобова доступність основного (ключового) вихователя для очного або дистанційного спілкування з дитиною;

- забезпечення безпечних умов проживання та безпечних стосунків з оточенням, відсутність булінгу, дівовщини або інших проявів насильства між дітьми;

- гнучкість режиму проживання та діючих правил, які встановлюються за участю дитини та відповідають її індивідуальним особливостям та потребам;

- забезпечення інтеграції дитини в суспільство через відвідування дитиною закладів освіти, дозвілля, охорони здоров'я тощо, спілкування з сусідами та друзями, близьким оточенням дитини;

- взаємодія з персоналом на правах партнерства;

- участь дитини у прийнятті будь-яких рішень, що стосуються її життя;

- комфортні умови проживання з наявним особистим простором та майном, дотриманням правил недоторканності майна дитини;

- повага до особистих кордонів дитини;

- наявні діючі процедури повідомлень про неналежну поведінку працівників закладу, що передбачають розслідування та реакцію на такі повідомлення;

- забезпечення постійного незалежного моніторингу дотримання прав дитини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Багаторічний зарубіжний досвід функціонування малих групових будинків як форм догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, показав, що схожість їх з сімейною атмосферою забезпечується не лише побутовими умовами та малою кількістю дітей, а концептуальними підходами до організації діяльності, методикою роботи з дітьми, специфікою атмосфери закладу, цінностями та переконаннями персоналу.

Досвід функціонування в Україні малого групового будинку «Мій дім» показав, що в період реформи деінституціалізації є необхідність і можливості впровадження нового підходу у роботі з дітьми у закладах такого типу. Здійснення догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, у малих групових будинках можливе лише коли буде проведена спеціальна підготовка персоналу закладу, забезпечене їх злагоджена спільна робота, коли кожен працівник є елементом цілої системи і працює лише за визначеними та узгодженими правилами, коли будь-які рішення погоджуються з усіма учасниками процесу, а дитина є найвищою цінністю та рівноправним партнером.

У перспективі проведення подальших досліджень важливо вивчити досвід підготовки працівників малих групових будинків, розробити та апробувати програму навчання та систему професійної підтримки персоналу, розробити методичні рекомендації функціонування малих групових будинків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Г. Малий груповий будинок. Форма влаштування дітей-сиріт, альтернатива інтернату. 10 червня 2021. URL: <https://deti.zp.ua/a.php?n=900053> (дата звернення 22.02.2024).

2. Голубчик Г., Тищенко Т. Трансформація системи соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: організаційно-правові аспекти. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03\(3\)/09ggdopa.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03(3)/09ggdopa.pdf) (дата звернення: 22.02.2024).
3. Державний стандарт соціальної послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних: наказ від 09 березня 2021 № 115 / Міністерство соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0856-21#Text> (дата звернення 22.02. 2024).
4. Життя після малого групового будинку. Інтерв'ю з випускницею. URL: <http://hopeandhomes.org.ua/blog/zhyttia-pislia-maloho-hrupovoho-budynochku-interv-iu-z-vypusknytseiu/> (дата звернення 22.02.2024).
5. Підвальна Ю. Соціальна робота та соціальна допомога сиротам в Україні в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип. 1, С. 92–97
6. Примірне положення про малий груповий будинок: постанова від 31 жовтня 2018 №926 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.02.2024).
7. Суліменко О. Надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, в об'єднаній територіальній громаді. *Ввічливість. Humanitas*. 2023 Вип. 5, С89–94.
8. Реформа інтернатних закладів (деінституціалізація). URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=40310 (дата звернення 22.02.2024).
9. Роечко С. О. Соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Соціально-робота та соціальна освіта*. 2020. Вип. 1(4). С. 40-49.
10. Черепаня М. Т., Бурденюк Я.І. Деінституціалізація – крок до скорочення соціального сирітства. Міжнародний науковий журнал *Освіта і наука*. 2021. Вип.1(30). С. 118-121.
11. Чічель О.Г.; Поліщук В.А.. Становлення малих групових будинків, як закладів соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. 2022. URL: http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28563/1/Chichel_Polishchuk.pdf (дата звернення 22.02.2024).
12. Бележник 2022 какъв е средният успех на държавата в грижата за децата? URL: https://nmd.bg/wp-content/uploads/2022/05/Belejnik2022_web_low_res_compressed2.pdf (дата звернення 24.02.2024).
13. Деинституционализация и живот в общността в България – една триизмерна илюзия. [Deinstitutionalization and community life in Bulgaria – a three-dimensional illusion] URL: <https://validity.ngo/wp-content/uploads/2021/09/BG-group-home-report-final-BG-translation.pdf> (дата звернення 22.02.2024).
14. Maria Kolankiewicz . Zapiski o instytucjonalnej opiece nad dziećmi URL: <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/viewFile/261/182> (дата звернення 22.02.2024).

REFERENCES:

1. Andreieva H. (2021). Malyi hrupovyi budynok. Forma vlashtuvannia ditei-syrit, alternatyva internatu. [Small group home. A form of placement for orphans, an alternative to a boarding school]. Retrieved from <https://deti.zp.ua/a.php?n=900053> [in Ukrainian].
2. Holubchik, H., & Tyshchenko, T. (2009). Transformatsiia systemy sotsialnoho zakhystu ditei-syrit i ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia: orhanizatsiino-pravovi aspekty. [Transformation of the system of social protection of orphans and children deprived of parental care: organisational and legal aspects]. Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03\(3\)/09ggdopa.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03(3)/09ggdopa.pdf) [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart sotsialnoi posluhy dohliadu ta vykhovannia ditei v umovakh, nablyzhenykh do simeinykh [State standard of social services for the care and upbringing of children in conditions close to family] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0856-21#Text> [in Ukrainian].
4. Zhyttia pislia maloho hrupovoho budynku. Interv'iu z vypusknytseiu. [Life after a small group home. Interview with a graduate.] Retrieved from <http://hopeandhomes.org.ua/blog/zhyttia-pislia-maloho-hrupovoho-budynochku-interv-iu-z-vypusknytseiu/> [in Ukrainian].
5. Pidvalna Yu. (2023). Sotsialna robota ta sotsialna dopomoha syrotam v Ukraini v umovakh viiny. [Social work and social assistance to orphans in Ukraine during the war]. *Vvichlyvist. Humanitas - Courtesy. Humanitas* 1, 92–97 [in Ukrainian].
6. Prymirne polozhennia pro malyi hrupovyi budynok. [Model Regulation on a small group home] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Sulimenko O. (2023). Nadannia sotsialnykh posluh ditiam-syrotam ta ditiam, pozbavlenym batkivskoho pikluvannia, v obiednani terytorialnii hromadi [Provision of social services to orphans and children deprived of parental care in an amalgamated community]. *Vvichlyvist. Humanitas - Courtesy. Humanitas* 5, 89–94 [in Ukrainian].
8. Reforma internatnykh zakladiv (deinstytutsializatsiia).[Reform of residential institutions (deinstitutionalisation)] Retrieved from: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=40310 [in Ukrainian].

9. Roienko S. (2020). O. Sotsialno-pravovyi zakhyst ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. [Social and legal protection of orphans and children deprived of parental care] *Sotsialna robota ta sotsialna osvita - Social work and social education*, 1(4), 40-49 [in Ukrainian].
10. Cherepania M. T., Burdeniuk Ya.I. (2021). Deinstytualizatsiia - krok do skorochennia sotsialnoho syritstva. [Deinstitutionalisation is a step towards reducing child abandonment.] *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «OSVITA I NAUKA» - International scientific journal «EDUCATION AND SCIENCE»*, 1(30), 118-121 Retrieved from http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8253/1/DEINSTYTUALIZAT_ION%20IS_%20A_%20STEP%20TO_%20REDUCE%20SOCIAL%20ORPHANISM.pdf [in Ukrainian].
11. Chichel O.H. Polishchuk V. A. (2022). Stanovlennia malykh hrupovykh budynkiv, yak zakladiv sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia [Establishment of small group homes as social protection institutions for orphans and children deprived of parental care] Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789%20https://nmd.bg/wp-content/uploads/2022/05/Belejni2022_web_low_res_compressed2.pdf/28563/1/Chichel_Polishchuk.pdf [in Ukrainian].
12. Belezhenyuk 2022 какъв е средният успех на държавата в гризата за дetsata? [Notebook 2022 what is the average success of the state in caring for children?] Retrieved from https://nmd.bg/wp-content/uploads/2022/05/Belejni2022_web_low_res_compressed2.pdf [in Bulgarian]
13. Deinstytutsyonalyzatsiia y zhyvot v obshchnosta v Vьlharyia – edna tryyzmerna yliuziia. [Deinstitutionalisation and life in society in Bulgaria – one of the three illusions]. Retrieved from <https://nie.expert/di-i-jivot-v-obshchnosta/> [in Bulgarian]
14. Maria Kolankiewicz . Zapiski o instytucjonalnej opiece nad dziećmi [Maria Kolankiewicz . Notes on institutional care for children] Retrieved from <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/viewFile/261/182> [in Polish].